

Gazprom: marionet van het Kremlin?

Gazprom is de grootste aardgasproducent in de wereld. Het bedrijf is het kroonjuweel van het Russische bedrijfsleven. Gazprom beheert het overgrote deel van de olie- en gasbronnen in Rusland en is eigenaar van het gehele pijpleidingennetwerk in Rusland, dat 144.000 kilometer beslaat. Het bedrijf heeft meer dan 300.000 mensen in dienst en de belasting die Gazprom betaalt bedraagt meer dan 25% van de totale Russische begroting.

Gazprom heeft een staatsmonopolie (alleenrecht) op levering van gas op de binnenlandse en buitenlandse markt. Er bestaan nauwe banden tussen het Kremlin en Gazprom. De Russische staat heeft 51% van de aandelen van het bedrijf in handen. De voorzitter van de Raad van Commissarissen Dmitri Medvedev, is ook eerste vice-premier van Rusland. De werkelijke CEO van het bedrijf lijkt echter de Russische president Vladimir Poetin. Critici noemen Gazprom een marionet van het Kremlin waarmee Poetin machtspolitiek bedrijft.

*Vladimir Poetin
Bron: www.kremlin.ru*

Gazprom: ontstaan vanuit ministeries van Gas en Olie

De wortels van Gazprom liggen bij het Ministerie van Gas dat werd opgericht in 1965. De toenmalige Sovjet-Unie besloot - naast olie - meer gebruik te gaan maken van het in overvloed aanwezige gas.

In 1989 werden de Ministeries van Gas en Olie samengevoegd. De samenvoeging was een onderdeel van het grootscheepse economische hervormingsprogramma (perestrojka) van Sovjetleider Michail Gorbatsjov. Het onderdeel van het nieuwe ministerie dat de productie, distributie en verkoop van gas in handen kreeg was Gazprom. De voormalig minister van Gas, Viktor Chernomyrdin werd het hoofd van Gazprom.

In 1991 verloor Gazprom door het uiteenvallen van de Sovjet-Unie ongeveer een derde van zijn infrastructuur (oliepijpleidingen e.d.). Met de val van het communisme in de voormalige Sovjet-Unie kwam begin jaren '90 een grote privatisering golf op gang. In navolging van het Westen werden staatsbedrijven geprivatiseerd. Dit gebeurde ook met Gazprom.

Privatisering

Iedere Rus ontving vouchers (waardebonnen) waarmee aandelen van voormalige staatsbedrijven konden worden gekocht. Deze vorm van privatisering wordt voucherprivatisering genoemd. De handel in de vouchers, waarmee aandelen van voormalige staatsbedrijven konden worden gekocht, was streng gereguleerd. Buitenlandse investeerders werden bijvoorbeeld bij wet verboden meer dan 9% van de aandelen van voormalige staatsbedrijven in handen te krijgen. Door voucherprivatisering konden zakenmannen zoals Roman Abramovitsj relatief goedkoop eigenaar worden van grote energiebedrijven in Rusland die voorheen in staatshanden waren. Sibneft en Yukos zijn de belangrijkste Russische energiebedrijven (naast Gazprom) die in privaat bezit kwamen.

Vanaf 1996 kregen westerse kapitaalmarkten meer vertrouwen in Gazprom doordat het bedrijf zich meer openstelde voor buitenlandse investeerders. Maar dat vertrouwen werd tussen 1998 en 2000 volkomen teniet gedaan door corruptieschandalen waar de top van Gazprom bij betrokken was.

Poetin: Van privatisering naar nationalisering

Poetin heeft zich na de schandalen bij Gazprom, vanaf 2000 nadrukkelijk bemoeid met hervorming van het management. Poetin benoemde Medvedev en door het terugdraaien van de privatisering van Gazprom kreeg Poetin de touwtjes over het energiebedrijf in handen. Daarbij schroomde Poetin niet de politie, het leger of het juridische apparaat in te zetten.

*Dmitri Medvedev
(Bron:www.kremlin.ru)*

Poetin ging daarbij niet zachtzinnig te werk. Een schrijnend voorbeeld is de situatie rondom Michail Chodorkovski, de voormalige eigenaar van Yukos, dat in 2003 ongeveer 20% van de Russische energieproductie voor rekening nam. Poetin greep in toen Chodorkovski zich kritisch over hem en het Russische politieke klimaat uitliet. Chodorkovski werd beschuldigd van belastingfraude en werd vastgezet en gedwongen afstand te doen van zijn bedrijf. Door allerlei financiële transacties en fusies kwam Yukos in 2005 in handen van Gazprom. In 2005 werd ook Sibneft voor een relatief laag bedrag van Abramovitsj gekocht, die bang was het zelfde lot te moeten ondergaan als Chodorkovski.

Chodorkovski in de gevangenis

Bron: www.mosnews.com

Shell

Olieconcern Shell heeft enorm geïnvesteerd in Oost-Rusland, waar veel olie kan worden gewonnen. Het project waarin Shell participeert heet Sachalin-II. Toen duidelijk werd dat Sachalin-II een zeer lucratief project was, wilde de Russische overheid mee profiteren en ging dwarsliggen. Shell voldeed, volgens de Russische autoriteiten, niet aan de milieuvoorschriften. Shell moest zware onderhandelingen met de Russische staat aangaan om de nodige milieuvergunningen te verkrijgen. Uiteindelijk verkreeg Shell de vereiste vergunningen, maar onder voorwaarde dat Gazprom zou toetreden tot het Sachalin-II-project. Voorheen bezat Shell een meerderheidsbelang in Sachalin-II, maar toen Gazprom toetrad tot het project, verkreeg Gazprom een meerderheidsbelang. Critici zien in Poetin de kwade genius die op slinkse wijze achter de schermen de volledige macht over de Russische energie sector naar zich toe trekt, getuige het Sachalin-project en de genoemde overnames.

Energiepolitiek

Aan 'bevriende staten' in de nabije invloedssfeer van Rusland worden goedkopere tarieven voor olie en gas gerekend. Staten die zich meer op het Westen zijn gaan oriënteren konden geen gebruik meer maken van deze lage tarieven en moesten marktconforme prijzen gaan betalen.

Oekraïne en Wit-Rusland ondervonden respectievelijk in januari 2006 en januari 2007 dat Rusland bereid is de olie- of gaskraan dicht te draaien om

energietwisten te beslechten. Oekraïne was niet bereid de marktprijs voor het Russische gas te betalen, waarop Gazprom en Poetin besloten de gastoevoer naar Oekraïne te stoppen.

Wit-Rusland (Belarus) importeert meer olie uit Rusland dan het consumeert. Het overschot exporteert Wit-Rusland voor een hogere prijs naar derde landen. Rusland eist een deel van de opbrengst van deze handel. Een kritischere benadering van de Russische handelswijze stelt dat Rusland de olieprijsen voor de voormalige 'vriend' Wit-Rusland verhoogde waarop Wit-Rusland een doorvoerheffing in rekening bracht. Deze heffing leidde tot een prijsverhoging die (een te) grote energieonzekerheid naar West-Europa zou betekenen.

Critici zien in de Russische 'mid-winteracties' - hartje winter, wanneer energie in Rusland, Wit-Rusland en Oekraïne onmisbaar is - een agressieve en imperialistische handelswijze van Poetin en zijn marionet Gazprom. Vanuit een op olie en gas gebaseerde machtspositie spreekt Poetin spierballentaal om de Russen het gevoel te geven dat Rusland weer op de kaart staat.

Bestaande en geplande gaspijpleidingen naar Europa

Gazprom probeert ook in West-Europa een groter marktaandeel te verwerven, door energiebedrijven over te nemen, allianties aan te gaan en contracten te sluiten. Rusland gedraagt zich als een kapitalistische partij op de westerse energiemarkt. Beide, de westerse energiemarkt en Gazprom, zijn van elkaar afhankelijk: het Westen van Russisch gas en olie en Gazprom - met zijn dure pijpleidingennetwerk - van zijn afnemers. Beide partijen zullen dus met elkaar moeten samenwerken.

Investerings in Europa

Gazprom is van Portugal in het zuidwesten tot Oekraïne in het noordoosten aanwezig in Europa. Het is de bedrijfsstrategie van Gazprom om zich direct te richten op zakelijke en particuliere klanten in de Europese Unie. Daarmee reikt de invloed van Gazprom inmiddels tot diep in Europa.

In maart 2007 sloot Gazprom een overeenkomst met Gaz de France, waardoor de Russen een directe toegang krijgen tot de Franse energiemarkt; daartegenover staat een 30-jarig contract dat de toevoer van gas naar Frankrijk garandeert. In dezelfde maand verklaarden de Belgische premier Verhofstadt en Poetin gezamenlijk dat zij willen dat de Belgische energiebedrijven en Gazprom in de toekomst meer gaan samenwerken.

Met het Engelse BP zoekt Gazprom samenwerking op het gebied van de verbetering van de toepassingen van LNG (vloeibaar gas). In de Baltische staten, Oostenrijk, Groot-Brittannië, Duitsland en België bouwt Gazprom ondergrondse opslag faciliteiten. Verder is Gazprom door overeenkomsten of investeringen betrokken bij de binnenlandse energiemarkten van Italië, Spanje, Bulgarije, Hongarije, Denemarken en Servië.

Gazprom stelt dat het zich mengt op de Europese markt uit commercieel oogpunt (om de afzetmarkt van het bedrijf te vergroten). Critici zijn van mening dat geopolitieke redenen Gazprom de stap naar Europa hebben doen maken. Zij wijzen erop dat Europa teveel afhankelijk wordt van Russische energie. Europa komt daardoor in een zwakke positie zeggen zij.

Directe pijpleidingen

Om minder afhankelijk te zijn van olie of gas doorvoerende landen - zoals Wit-Rusland en Oekraïne - participeren Rusland en Duitsland gezamenlijk in een project dat bouwt aan een directe pijpleiding tussen beide landen door de Oostzee: de zogenaamde Baltische pijpleiding (Nord Stream) . Deze pijpleiding moet later ook de Scandinavische landen aansluiten op het Russische netwerk.

Gazprom heeft nog geen directe investeringen gedaan in Nederland. Wel hebben Gazprom en de Nederlandse Gasunie een strategisch partnerschap gesloten. De Gasunie is het staatsgasbedrijf dat de gasvelden in Groningen exploiteert. Gasunie stelt zich tot doel een belangrijk infrastructureel knooppunt te zijn in Noord-Europa. De ruimte die ontstaat in de huidige gasvelden waar gas aan wordt onttrokken zou kunnen gaan dienen als opslagruimte voor uit Rusland geïmporteerd gas, waarna Gasunie de verdere distributie verzorgt.

De aanleg en de (geplande) route van de Baltische pijpleiding (Nord Stream)

Bron: www.gazprom.com

De Gasunie participeert ook in de Balgzand Bacton Line (BBL) een pijpleiding naar Groot-Brittannië vanuit Nederland. Aansluiting van de BBL op de Baltische pijpleiding is een reële mogelijkheid. Of de aansluiting er daadwerkelijk komt, is nog niet zeker. Wel is duidelijk dat Gazprom ernaar streeft een aandeel in de BBL te verwerven.

Blik op de toekomst

De titel van deze verdieping luidde: "Gazprom: marionet van het Kremlin?". De banden tussen het Kremlin en Gazprom zijn zeer nauw. Poetin heeft meermalen ingegrepen in de organisatie van Gazprom. Bovendien bezit de Russische staat de meerderheid van de aandelen van Gazprom. Het meest frappante is de werkwijze van Poetin en Gazprom bij het nationaliseren van de in Rusland

aanwezige olie- en gasvoorraden en de daar toe behorende infrastructuur, zoals pijpleidingen en productiefaciliteiten. De handelswijze van de Russische staat in de zaak tegen Chodorkovski en in het Sachalin-II project maakt duidelijk dat het Kremlin Gazprom gebruikt om volledige controle over de energiebronnen te verkrijgen. Gazprom is daarbij gebaat: het krijgt de monopoliepositie in de schoot geworpen.

In de toekomst zal moeten blijken of Rusland de controle over de energiebronnen zal gebruiken om machtspolitiek te bedrijven in Europa. De voorvallen met Oekraïne en Wit-Rusland geven hooguit een indicatie in die richting. Aan Oekraïne en Wit-Rusland werden marktprijzen gerekend. Op zich is dat legitiem. Het afsluiten van de pijpleidingen naar Oekraïne en Wit-Rusland, waarmee die marktprijzen werden afgedwongen geven een indicatie van de middelen die het Kremlin bereid is toe te passen.

De Baltische pijpleiding geeft Poetin de mogelijkheid de (Oost-Europese) doorvoerlanden buitenspel te zetten. Het recente verleden heeft duidelijk gemaakt dat Poetin bereid is dat te doen. Anderzijds strekt het bereik van Gazprom zich inmiddels uit tot diep in Europa en reikt het tot in vele Europese huiskamers; door de Baltische pijpleiding zelfs direct. Gazprom heeft er daarom alle belang bij de leidingen vol te houden. Voor de Europese participanten in de Baltische pijpleiding zorgt dat klaarblijkelijk voor voldoende aanvoergarantie.

Vragen en opdrachten:

1. Zoek met behulp van krantenarchieven uit hoe de gascrises tussen resp. Wit-Rusland en Oekraïne met Rusland verliepen. Presenteer je bevindingen met een tijdbalk.
2. De Balgzand – Bacton Line (BBL) is een gaspijpleiding die Nederland en Groot-Brittannië met elkaar verbindt. Gazprom wil graag deelnemen in dit project.
 - a. Verzamel informatie over de BBL: wie zijn de oprichters, hoe staat het met de aanleg, wie zijn erbij betrokken etc.
 - b. Beargumenteer of je het wel of niet wenselijk vindt dat Gazprom eventueel participeert in dit project.

3. Er zijn plannen om wanneer de gasbelt bij het Nederlandse Slochteren leeg is, de ruimte op te vullen met Russisch gas en dit verder te exporteren. Nederland wordt zodoende afhankelijker van Rusland, maar kan hierdoor ook een rol van betekenis blijven spelen op het gebied van de export van gas.
 - a. Zoek uit hoe de opslag van geïmporteerd Russisch gas in de lege Nederlandse gasbelten werkt. Maak hier een schematische tekening van.
 - b. Zet de voor- en nadelen van dit plan op een rijtje.
 - c. **Groepsopdracht.** Verdeel de klas in 2 groepen en ga met elkaar in debat over de volgende stelling: "De import en opslag van Russisch gas in de lege gasbelt bij Slochteren vergroot de Nederlandse afhankelijkheid van Rusland en is daarom niet wenselijk"
4. De titel van deze verdieping is "Gazprom: marionet van het Kremlin?". Geef aan of je het er wel of niet mee eens bent dat Gazprom een marionet van het Kremlin is. Onderbouw je mening met argumenten.

Links voor meer informatie

Website Gazprom (ENG)	www.gazprom.com
Website Nederlandse Gasunie	www.nvnederlandsegasunie.nl
Website Clingendael International Energy Programme (CIEP) met veel artikelen over Rusland en Gazprom. (ENG, artikelen in het Nederlands)	www.clingendael.nl/ciep
Website Nord Stream	www.nord-stream.com
Website BBL	www.bblcompany.com
Website Shell	www.shell.nl
Website Sachalin-II project	www.sakhalinenergy.com